

УДК 371.134:811.1/.2+81'24(045)

О. А. РАЦУЛ

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

У статті висвітлено зміст і структуру інформаційної культури майбутніх соціальних педагогів. Зауважено на актуалізації необхідності синтезу двох напрямів сучасної освіти: інформатизації та гуманізації з метою створення технологій навчання. Водночас виокремлено культурологічний і діалогічний підходи до інформатизації, які дають змогу трактувати засвоєння інформаційної культури майбутніх соціальних педагогів як процес особистісного відкриття й розвитку ідей діалогу культур. Розглянуто різні аспекти інформаційної культури майбутніх соціальних педагогів.

Ключові слова: інформаційна культура, майбутні соціальні педагоги, інформатизація освіти, навчальний процес, освітній процес.

Визначальною ознакою сучасного етапу розвитку суспільства є формування нового інформаційного середовища, укладу життя, що впливає на ефективний розвиток творчого потенціалу особистості й вимагає від системи вищої професійної освіти розв'язання завдань розвитку нового типу інтелекту, нового інформаційного світогляду, котрий ґрунтується на розумінні визначальної ролі інформації та інформаційних процесів у природних і соціальних явищах, інформаційної культури (ІК) майбутніх громадян країни, створення іншого образу та способу мислення майбутніх фахівців, пристосованих до швидко змінюваних економічних, технологічних, соціальних та інформаційних реалій навколишнього світу. Ураховуючи те, що системний розвиток ІК майбутніх фахівців відбувається в усіх галузях суспільної практики, основний акцент робиться на створенні й розвитку інформаційно-розвивального освітнього середовища вищого навчального закладу (ВНЗ), активізації соціумних чинників, які впливають на сформованість ІК викладачів і майбутніх фахівців.

Таке формулювання питання актуалізує проблему ІК майбутніх фахівців і включає розмаїття аспектів, пов'язаних із людиною та її соціумом, системою вищої професійної освіти, а також необхідну сукупність особистісних якостей майбутнього фахівця, його соціально-педагогічний та інформаційно-комунікаційний потенціали, які дають змогу вільно використовувати у своїй професійній діяльності інформаційні засоби й об'єкти щодо конкретної особистості, соціальної групи, колективу, соціуму (Р. Гуревич, М. Жалдак, О. Карабін, А. Коломієць, М. Левшин, Н. Морзе).

Особливий внесок у розроблення методологічних проблем системного розвитку ІК зробили А. А. Гречихін, Н. Б. Зинов'єва, А. І. Ракитов, Е. П. Семенюк, В. А. Фокеєв, Ю. А. Шрейдер.

Змістовні аспекти формування ІК особистості розглядалися в працях А. А. Виноградова, Д. В. Зарецького, А. Г. Кушніренко, О. А. Медведєвої, Ю. А. Первиніна, А. І. Ракитова, В. В. Самохвалової.

Проблема виявлення передумов системного розвитку ІК майбутніх фахівців була в полі зору цілої групи вітчизняних (Т. Ф. Алексеєнко, О. М. Гомонюк, Т. Є. Єжова, І. Д. Зверева, Н. І. Куб'як, Ю. В. Овод, О. І. Пенішкевич та ін.) і зарубіжних (М. М. Ващенко, В. Б. Гаграй, З. Б. Кошкунова, В. В. Краєвський, А. К. Маркова, О. О. Миролубов, Г. С. Сухобська та ін.) дослідників.

Мета статті – дослідити зміст і структуру інформаційної культури майбутніх соціальних педагогів.

Нині актуалізується необхідність синтезу двох напрямів сучасної освіти: інформатизації та гуманізації з метою створення технологій навчання, котрі сприяють вихованню гуманних, розвинутих, активних особистостей – майбутніх соціальних педагогів, пристосованих до життя в мінливому світі. Культурологічний підхід сприяє подоланню суперечності знеособленого презентування людини як “комп’ютерної метафори” й поверненню майбутнім соціальним педагогам їх сутнісних людських характеристик як вільних, здатних до самовизначення особистостей, котрі знаходяться в неперервному діалозі із самими собою, іншими особистостями та творами культури й які втілюють у собі всю попередню та справжню культуру.

Доходимо висновку, що культурологічний і діалогічний підходи до інформатизації дають змогу трактувати засвоєння ІК майбутніх соціальних педагогів як процес особистісного відкриття, розвитку ідей діалогу культур. При цьому має відбуватися актуалізація закладених у ній сенсів на особистісному рівні.

Таким чином, ми погоджуємося із таким визначенням ІК: “Інформаційна культура фахівця – це складник загальної культури людини, який включає сукупність знань, умінь, навичок, необхідних для цілеспрямованої роботи з інформацією, і використання для її отримання, опрацювання, передавання сучасних засобів інформаційно-комунікаційних технологій, усвідомлення матеріальних і духовних цінностей попереднього покоління з інформатизації суспільства, здатність перетворювати навколишнє професійне інформаційне середовище й оцінювати свій особистий внесок у культуроутворювальний процес” [2, с. 14].

Наразі склалося неправильне співвідношення між навчанням і вихованням. Із засобу виховання навчання перетворилося на самоціль. Тим самим не береться до уваги те надзавдання, котре є важливішим за просте вивчення конкретної навчальної дисципліни.

Це надзавдання – формувати особистості майбутніх соціальних педагогів. У цю насправді важливу справу здійснити свій внесок має інформатика за допомогою своїх специфічних засобів і обов’язково у комплексі зі всіма чотирма аспектами: 1) навчання; 2) пізнання; 3) виховання; 4) розвиток. У цьому разі всі аспекти будуть спрямовані на формування особистостей майбутніх соціальних педагогів.

Будь-яке навчання є передаванням культури молодому поколінню [1, с. 151]. Фізична, естетична, музична, художня, політична, математична культура тощо сприяють формуванню особистостей майбутніх соціальних педагогів. Кожен предмет, який вивчається у ВНЗ, надає майбутнім соціальним педагогам певний обсяг культури, певну частину накопиченого людством культурного фонду.

Під ІК ми розуміємо ту частину духовного багатства (культури), котру здатний дати майбутнім соціальним педагогам процес навчання в навчальному, пізнавальному, виховному й розвивальному аспектах.

Оскільки оволодіння майбутніми соціальними педагогами ІК відбувається поступово: на кожному занятті майбутні соціальні педагоги опановують якийсь елемент цієї культури, – вона не може бути використана як мета навчання в узагальненому вигляді. Отже, необхідно презентувати повну номенклатуру об'єктів навчання, сукупність яких і становить зміст ІК. Виокремлення таких об'єктів (частин, квантів, порцій) назвемо квантуванням. Квантування ІК як мети, конкретизація її змісту стосуються всіх чотирьох її аспектів.

Розглянемо різні аспекти ІК майбутніх соціальних педагогів. Пізнавальний аспект полягає в тому, що навчання ІК використовується як засіб збагачення духовного світу особистостей майбутніх соціальних педагогів.

Процес оволодіння майбутніми соціальними педагогами ІК обмежується рівнем мети й часом. Як наслідок, добирається і градується найцінніший навчальний матеріал, достатній для того, щоб репрезентувати ІК у цілому. Найістотнішим і найвищим критерієм добору інформаційного мінімуму є навчально-методична доцільність. Ця вимога є всеосяжною. Вона розпадається на конкретніші критерії: а) орієнтації на сучасний стан обчислювальної техніки й відповідного програмного забезпечення; б) актуальності історизму, згідно з яким добираються ті історичні відомості, котрі є найважливішими віхами в розвитку обчислювальної техніки та програмного забезпечення, способів передавання, опрацювання та зберігання інформації; в) спрямованості навчального матеріалу на типові явища культури; г) достовірності фактів; г) урахування віку майбутніх соціальних педагогів і їх інтересів, професійної спрямованості, а також часу, який відводиться на вивчення інформатики; д) практичної значущості, тобто врахування потреби в цій інформації у майбутньому; е) виховної (естетичної та ін.) цінності.

Таким чином, пізнавальний аспект тісно пов'язаний із розвивальним аспектом ІК, а саме з мотивацією.

Розвивальний аспект ІК майбутніх соціальних педагогів передбачає, що психологічний зміст ІК як мети полягає у визначенні номенклатуру об'єктів, які підлягають цілеспрямованому розвитку, й використовуються спеціальні засоби навчання, котрі сприяють розвитку. Такими об'єктами є: а) психічні функції, пов'язані з інформаційною та алгоритмічною діяльністю майбутніх соціальних педагогів: мислення (наочно-дієве, наочно-

образне, інтуїтивне, творче, теоретичне), пам'ять у всіх її видах, увага, увага, аналіз, синтез, узагальнення, вміння структурувати інформацію тощо; б) здатність майбутніх соціальних педагогів до спілкування (комунікабельність, емоційність, емпатія тощо); в) такі риси характеру майбутніх соціальних педагогів, як працьовитість, воля, цілеспрямованість, активність тощо; г) формування вмінь майбутніх соціальних педагогів приймати оптимальне рішення або пропонувати варіанти розв'язання у складній ситуації; г) розвиток умінь майбутніх соціальних педагогів здійснювати експериментально-дослідну діяльність; д) мотивація майбутніх соціальних педагогів до подальшого оволодіння ІК (отримання досвіду позитивного ставлення до неї, який орієнтується на систему цінностей особистості); е) готовність майбутніх соціальних педагогів до самостійної роботи після ВНЗ.

Розвиток зазначених здібностей – це не факультативний об'єкт вивчення, не випадковий момент навчання, не просто бажаний “доважок”; він є обов'язковим компонентом системи навчання, котрий служить головною умовою успішності оволодіння майбутніми соціальними педагогами всіма аспектами ІК, особливо її навчальним аспектом.

Виховний аспект ІК майбутніх соціальних педагогів, по-перше, пронизує всю сутність навчального процесу: виховує все – і зміст тексту, і як його надруковано, і що говорить викладач, і як він це говорить. По-друге, виховання як процес є єдиним і неподільним: немає морального виховання без естетичного, трудового без морального тощо. Проте усвідомлення мети й добору адекватних прийомів роботи унеобхідне квантування і цього (такого, що не підлягає членуванню) аспекту.

Виокремимо умовно низку “видів виховання”, співвідносних зі змістом навчання.

Моральне – виховання, зокрема: а) переконаності в перевагах загальнолюдських цінностей, нетерпимості до антигромадських вчинків і явищ, неухвалення вірусотворення й недбалості; б) правильного ставлення до істинних і уявних цінностей, відмова від комп'ютерного фанатизму “хакерства”, а також від спроб звуження реального світу до комп'ютерного середовища; в) поваги до людей, товариства, гуманізму, почуття дружби, дбайливого й охайного ставлення до комп'ютерних ресурсів; г) почуття справедливості, власної гідності, честі, совісті; г) волі, цілеспрямованості; д) правової свідомості.

Щодо виховання правової свідомості, то проблема полягає в тому, що скопійована інформація не відчужується від власника як річ, оскільки інформація не є товаром у звичайному сенсі. Мінімальна вимога культури тут – це не отримувати для себе прибуток із чужої праці, а передавати безкоштовно отримане за згодою автора також безкоштовно.

Естетичне – виховання, зокрема: а) виховання потреби у прекрасному; б) розвиток почуття прекрасного та здатності відрізнити справжнє мистецтво від уявного; в) формування естетичного смаку, вміння бачити, ці-

нувати та створювати прекрасне в інформатиці: оригінальний алгоритм, гарне оформлення результатів (таблиць, документів на папері, вікон на екрані); г) вмиле використання графіки й кольору.

Трудове – виховання, зокрема: а) культури розумової праці; б) потреби у праці (інтелектуальній і фізичній); в) поваги до розумової праці; г) навичок самостійної роботи; г) любові до праці, поваги до людей праці; д) відповідальності за свою працю (навчання); е) інтересу до праці, котра обслуговує навчальний процес.

Соціальний зміст мети полягає в тому, що майбутні соціальні педагоги опановують необхідні засоби передавання, транслявання інформації. До них належать: а) електронна пошта (*e-mail*), котра дає змогу майбутнім соціальним педагогам практично моментально передавати адресату, віддаленому на скільки завгодно великі відстані, текст, графіку, звук, зображення, програмні продукти; б) списки розсилання (*mailing lists*), котрі дають змогу майбутнім соціальним педагогам регулярно отримувати інформацію, яка цікавить їх, у свою електронну скриньку; в) Всесвітнє мультимедійне середовище (*WWW – World Wide Web*), котре дає змогу майбутнім соціальним педагогам здійснювати пошук і презентувати інформацію (звук, аудіо-, відеоінформацію, елементи технології віртуальної реальності тощо) за виділеними словами й малюнками, а також забезпечує легкий доступ до потрібного ресурсу Всесвітньої мережі; г) електронні конференції (“електронні дошки оголошень”), які дають змогу майбутнім соціальним педагогам брати участь в обговоренні проблем, котрі цікавлять найширше коло охочих, забезпечуючи при цьому майбутнім соціальним педагогам можливість одночасної “присутності” відразу на кількох конференціях, не відходячи від свого комп’ютера; г) онлайн база даних, яка дає змогу майбутнім соціальним педагогам здійснювати пошук даних у різних базах даних, котрі підтримує на комп’ютерах Всесвітня мережа Інтернет, у діалоговому режимі реального часу; д) протокол передавання файлів (*FTP*), який дає змогу майбутнім соціальним педагогам отримувати необхідні їм файли з віддалених комп’ютерів на свою ЕОМ і відправляти свої файли; е) протокол *Telnet*, який дає змогу майбутнім соціальним педагогам здійснювати інформаційну взаємодію з усіма ресурсами віддаленого комп’ютера; є) протокол *Gopher*, який дає змогу майбутнім соціальним педагогам здійснювати пошук і отримання інформації за допомогою пересування по системах вкладеного меню; ж) протокол *WAIS (Wide Area Information Search)*, який дає змогу майбутнім соціальним педагогам здійснювати пошук необхідних ресурсів за ключовими словами в межах усієї Всесвітньої мережі Інтернет.

Вищезазначені види використання ресурсів телекомунікаційних мереж і види інформаційної взаємодії на ґрунті телекомунікаційних мереж (за певних методичних підходів), які відповідають їм, сприяють розвитку у майбутніх соціальних педагогів умінь: а) стисло подавати в різному вигляді (в тому числі й аудіовізуальному) передану інформацію; б) складати короткі, інформаційно ємні повідомлення, котрі виражають сутність переда-

ної інформації; в) виокремлювати суттєві ознаки змістовного аспекту інформації; г) відсортовувати за певними ознаками необхідну інформацію; г) демонструвати комунікативні здібності, котрі відіграють важливу роль у розвитку особистісних якостей людини.

Серед комунікативних здібностей майбутніх соціальних педагогів можна виокремити такі вміння: а) вступати в спілкування (з урахуванням часу, учасників, ситуації, способів спілкування тощо); б) підтримувати спілкування. Це вміння проявляється в контактності майбутніх соціальних педагогів: незначних репліках, смайликах, вигуках, котрі показують, як майбутні соціальні педагоги сприймають інформацію. Контактність уможливає вислуховування співрозмовника, продумування свого висловлювання, не припиняючи спілкування; в) завершити спілкування, вийти з нього, згорнути розмову, показати (приховати) свою задоволеність (незадоволеність) актом спілкування, не ображаючи співрозмовника; г) проводити свою стратегічну лінію; г) враховувати ситуацію спілкування; д) прогнозувати результат свого висловлювання або репліку співрозмовника; е) захопити й утримати ініціативу спілкування або надати партнерові можливість реалізувати свій задум, який залежить від намірів комунікантів; є) викликати бажану реакцію співрозмовника; ж) спілкуватися на різних рівнях: з одним співрозмовником; із групою співрозмовників; із колективом до 20–30 осіб; з) спілкуватися в різних організаційних формах спілкування: встановлення відносин; “інтерв’ю” (розпитування); планування спільних дій; односторонній або обопільний вплив – спонукання; обговорення результатів діяльності (як продуктивної, так і перцептивної); дискусія.

Кожен із зазначених компонентів має бути поданий у програмі в необхідних кількостях конкретних, “дрібніших” об’єктів, які й використовуються, як цілі навчання (оволодіння) на заняттях.

Соціальний зміст мети навчання майбутніх соціальних педагогів наявний у пізнавальному, виховному, розвивальному аспектах і реалізується в навчальному аспекті через такі функції: а) інтенсифікувати суспільний розвиток, покращувати життя у всіх галузях; б) прискорювати науковий прогрес; в) переконувати у перевагах загальнолюдських цінностей; г) задовольняти особисті потреби й інтереси в різних сферах життя.

Виокремлюються саме ці функції, тому що соціальний зміст мети вимагає забезпечити продуктивний вплив особистостей майбутніх соціальних педагогів на інших людей, на конкретну особистість, а отже, в кінцевому підсумку, на суспільство в цілому. Вдосконалення суспільства та його життя може відбутися лише через самовдосконалення кожного з його членів. Дієвим засобом самовдосконалення є інформатика (зрозуміло, разом з іншими засобами).

При викладеному підході виховання, пізнання й розвиток не є простими похідними від навчання, оскільки вони визнаються фактичним змістом мети навчання й тому виявляються реально включеними в систему на-

вчання на рівних правах. У цьому разі система навчання має передбачити спеціальні засоби для досягнення цих цілей.

“На рівних правах” не означає рівномірний розподіл часу на всі аспекти, їх рівноправність – лише в плані значущості для формування особистостей майбутніх соціальних педагогів. Будь-який із аспектів є важливим практично: пізнавальний аспект впливає на мотивацію, розвивальний полегшує оволодіння, виховний сприяє і тому, і тому, бо лише всі аспекти в комплексі інтегруються в те, що ми називаємо ІК майбутніх соціальних педагогів, яка, будучи метою навчання, служить водночас засобом для виконання надзавдання навчання – виховання особистостей майбутніх соціальних педагогів.

Висновки. Таким чином, системний розвиток ІК майбутніх соціальних педагогів вимагає використання культурологічного й діяльнісного підходів у взаємозв'язку. Крім того, у формуванні особистостей майбутніх соціальних педагогів свій внесок обов'язково має здійснити інформатика за всіма чотирма аспектами в комплексі (навчання; пізнання; виховання; розвиток). Серед подальших перспектив дослідження вбачаємо необхідність розкрити сутність поняття “інформаційна культура майбутніх соціальних педагогів”.

Список використаної літератури

1. Лернер А. Я. Поисковые задачи в обучении как средство развития творческих способностей / А. Я. Лернер. – Москва : Наука, 1969. – 415 с.
2. Чванова М. С. Актуализация готовности учителей информатики к профессиональной деятельности в системе переподготовки и повышения квалификации : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Мария Сергеевна Чванова. – Москва, 1995. – 23 с.

Стаття надійшла до редакції 31.07.2014.

Рацул А. А. Содержание и структура информационной культуры будущих социальных педагогов

В статье описаны содержание и структура информационной культуры будущих социальных педагогов. Внимание сосредоточено на актуализации необходимости синтеза двух направлений современного образования: информатизации и гуманизации с целью создания технологий обучения. Одновременно выделены культурологический и диалогический подходы к информатизации, позволяющие трактовать усвоение информационной культуры будущих социальных педагогов как процесс личностного открытия и развития идей диалога культур. Рассмотрены различные аспекты информационной культуры.

Ключевые слова: *информационная культура, будущие социальные педагоги, информатизация образования, учебный процесс, образовательный процесс.*

Ratsul A. Content and Structure of Future Social Pedagogists' Informational Culture

The content and structure of future social pedagogists' informational culture is described in the paper. Much attention is focused on the actualization of the necessity of the synthesis of two directions in modern education: informatization and humanization with the aim of creation of learning technologies. At the same time the culturological and the dialogic approaches to informatization are singled out, which allow us to treat the assimilation of future social pedagogists' informational culture as a process of personal discovery and development of the ideas of dialogue between cultures. Various aspects of informational

culture are studied. In particular, the cognitive, the developmental and the educational aspects of future social pedagogists' informational culture are analyzed. Moreover, a number of "types of education", which are related to the content of learning, is conventionally singled out. Among them moral upbringing, upbringing of legal awareness, aesthetic upbringing and work upbringing are mentioned. The social content of the aim of training of future social pedagogists is emphasized. It lies in the fact that future social pedagogists acquire necessary means of transmission and broadcasting of information. It is stated that the social content of the aim of training of future social pedagogists is present in cognitive, educational and developmental aspects and is implemented in the educational aspect performing a number of functions. To these functions belong: intensification of social development, improvement of life in all spheres; acceleration of scientific progress; belief in the benefits of human universal values; satisfaction of personal needs and interests in different spheres of life.

Key words: *informational culture, future social pedagogists, informatization of education, learning process, teaching process.*